

УДК: 94:392:394:82(091):82-94:929 "16"
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6-131-139

**The image of Petro Kalnyshevskiy as a pragmatic person
in the context of history of Ukraine**

**Образ Петра Калнишевського
як людини-прагматика в контексті історії України**

Yuliia Laskava,
Candidate of Philology, Senior
Lecturer

Юлія Ласкава,
кандидат філологічних наук,
старший викладач

<https://orcid.org/orcid/0000-0003-4968-3159>

y.v.laskava@gmail.com

Zaporizhzhia National University

Запорізький національний
університет

✉ 66 Zhukovskiy Str.,
Zaporozhzhia, 69063

✉ вул. Жуковського, Запоріжжя ,
69063

Original manuscript received September 17, 2018

Revised manuscript accepted October 12, 2018

ABSTRACT

The article explores the concept of "a pragmatic person" in philosophical and literary scientific interpretation. In particular, it has been found that pragmatism is a category that is referred to as one of the types of human worldview by researchers. It is stated that this human feature predetermines direct comparison of knowledge and truth to life and action. Pragmatism leads to the design of specific considerations about the significance of ideas, judgments, hypotheses in accordance to their ability to satisfy their own and social needs and interests in the most appropriate and rational way. The attention is paid to the fact that such person does everything only from the point of view of expediency and pragmatic advantage, in order to prevent the own thoughtless actions. It is noted that this feature of human psychology is also widely reflected in fiction. In the scientific and philosophical interpretation this concept was a certain category, which is purely theoretical. Then in the literary interpretation, if it is based on clear historical facts and events, a more meaningful and clear descriptive interpretation of a historical person is formed. Especially if it concerns the person who influenced the social and political processes of the Ukrainian people who did not have their own state until the end of the twentieth century. However, it is stated in the scientific work that the absence of its own state did not affect the formation of its own national elite, which was represented by the Cossack elder in the XVIII century. They saw the need to create their own state. One of them was the last ataman of the Zaporizhzhia Sich - P. Kalnyshevskiy, who became a symbol of the struggle of the Ukrainian people for the creation of their own state. That is why the purpose of the scientific work was to analyze the image of P. Kolnyshevskiy from the position of a pragmatic person in fiction. That is such a person who, during the modern period, attempted to be critical and unbiased in relation to those socio-political realities that

were characteristic of the Ukrainian lands at the end of the eighteenth century. Attention is drawn to the fact that the study of the person and behavior of the last ataman is a very topical subject, which needs further research. It was founded that the image of P. Kalnyshevskiy in fiction is positioned almost unanimously. In particular, the ataman is characterized as a pragmatic person who understood the hopelessness of the situation that occurred at that time. The figure of P. Kalsnyshevskiy is clarified and argued in the article by analyzing the texts of the authors who devoted their work to him, in particular as a patriot, who tried at any cost to save the Cossacks as a state. It has been established that this feature stands out in the formation of the ideal of a pragmatic person in the context of history of Ukraine.

Keywords: *pragmatism, actions, circumstances, consequences, evaluation, interpretation.*

Вступ. Історична епоха твориться людиною, а точніше, непересічною особистістю. Тільки оцінка об'єктивних умов, за яких дана особистість сформувалася, під впливом яких створила власний світогляд, дає змогу пояснити й науково обґрунтувати роль даної постаті в історії того чи іншого народу. Історичні процеси в кінцевому еквіваленті визначають формат діяльності цієї особистості. Жоден лідер не може власноруч творити історію за власними бажаннями, йому не під силу змінити якусь подію, відвернути розвиток суспільства назад. Та все ж великі історичні діячі для будь-якого народу є вкрай необхідними, адже як і великі суспільні ідеї, вони, як правило, з'являються у переломні періоди історії того чи іншого народу. Не для того, щоб покликати до відродження попередні епохи чи реанімувати ті чи інші процеси, а для того, щоб своєю геніальністю та прагматизмом змінювати чи модернізувати власну державу чи народ. Для українців однією з таких непересічних особистостей стала постать Петра Калнишевського – людини, яка виступила символом епохи завершення козацької слави. Маючи природний геній, він намагався всіма силами призупинити руйнівні процеси, однак внаслідок несприятливих для козацтва політичних відносин, йому не вдалося це зробити. Хоча прагматизм ватажка, неперевершений політичний хист змогли частково пригальмувати їх.

Головним в даному концепті виступає ствердження того, що означена історична постать є людиною-прагматиком. Варто відзначити, що проблема людського прагматизму є досить актуальною у теоретико-філософському та літературному аспектах. Зокрема, потрібно наголосити, що родоначальником філософського вивчення даного питання був американський філософ В.Джеймс, який вважав, що людина-прагматик – це та, що має сильну інтуїцію і робить лише те, що для неї є корисним та істинним (Джеймс, 1997: 102). Окрім цього, слід виокремити ряд дослідницьких праць, які висвітлювали дану проблему. Це роботи С. Франка (Франк, 1913), В. Кірюшенка (Кірюшенко, 2008) тощо. У них автори розкрили на теоретичному різні аспекти нашого питання. Варто наголосити, що проблема дослідження питань, пов'язаних з явищем людського прагматизму, є досить актуальною і

потребує подальшого вивчення. Окрім цього дана складова світогляду чітко відслідковується у літературних творах авторів, які присвятили П. Калнишевському свої доробки, як-то: Д. Кулиняк (Кулиняк, 1991), Г. Колісник (Колісник, 1988), М. Лазорський (Лазорський, 1973). Однак потрібно зауважити, що актуальним все ж видається на сьогодні ґрунтовне наукове вивчення даного питання через призму аналізу історично доведених фактів й збірний літературний аналіз означеної постаті, що зумовить більш об'єктивне та цілісне дослідження.

Саме тому, **метою даного дослідження** є аналіз образу П. Калнишевського з позиції людини-прагматика у художній літературі.

Методи та методики дослідження. При написанні даного наукового доробку ми послуговувалися такими емпіричними методами наукового дослідження, як спостереження, яке дозволило нам зробити збір фактичного матеріалу; індукції та дедукції, які сприяли оцінці та перевірці даних фактів. Окрім цього, ми послуговувалися рядом теоретичних методів пізнання, зокрема методом порівняння, що дав змогу порівняти та узагальнити позиції авторів й зробити висновки; конкретизації, яка дала змогу деталізувати оцінки й зрозуміти проблему.

Результати та дискусії. Петро Калнишевський – історична особа, якій судилося стати особливою історичною постаттю у вітчизняній історії. Так склалося, що він став останнім кошовим отаманом, із яким закінчилася героїчна козацька лицарська сторінка життя нашого народу. Десять років, впродовж яких він був кошовим отаманом, склали своєрідну епоху в історії козацтва. Це було досить унікальне та майже неповторне явище в історії Запорізької Січі, щоб одну людину переобирали на отаманство так часто протягом певного часу. Таких прецедентів не багато, як-то П. Калнишевський та І. Сірко. Це пояснювалося рядом причин, зокрема тим, що ватажок виявив себе на посаді як гарний політичний менеджер, талановитий полководець. Однак найголовніше, що П. Калнишевський, обіймав цю посаду в час, коли російський царат активізував свою антикозацьку політику. Розуміючи, що козацтво опинилося між молотом та ковадлом, він намагався всіма силами, з одного боку, виявляти лояльність до країни-метрополії задля збереження козацтва як стану, а з іншого, намагався вести самостійну та прагматичну політику, що ставила перед собою та мету трансформування та модернізацію Запорізької Січі в політичному та соціально-економічному аспектах. Це також свого часу констатував й М. Грушевський: "Останній кошовий запорозький Петро Калнишевський [...] був чоловік дуже розважний і обережний. Вважаючи на обставини, всякими способами стримував Запорозжців, від яких- небудь зачіпок з російськими властями" (Грушевський, 2008:461). Тобто, така позиція свідчила, що дана історична постать була непересічною і з'явилася не випадково, в найтяжчий момент нашої історії. Завдяки його природженому прагматизму на певний час йому вдалося зберегти залишки колишньої лицарської автономії. У художній літературі це описав й Д. Кулиняк, який наголосив, що "останній кошовий дійсно закінчив останню сторінку історії Січі як людина

державного розуму, недюжиного таланту підтримувати січову традицію. “Мужик несмисленний” і “великий плуг”, цебто демократ і дипломат, творив на чолі Коша певну запорозьку політику торговельно-хуторської верстви. Калнишевський перш за все і був типовий представник ідеології торговельно-хуторської верстви Запорожжя” (Кулиняк, 2012: 98). На нашу думку, це свідчило про те, що отаман намагався зберігати на території Запорізької Січі ту національну самобутність й окремішність, яку вона мала протягом століть. До того ж він зумів, по суті, розвивати українську етнокультурну окремішність й розширювати українські етнічні території.

Однак внаслідок несприятливої політичної обстановки для козацтва в той час, у кінцевому рахунку, він хоч зазнав поразки, все ж став національним символом віри та прикладом для модерної національної еліти у виробленні національно-культурної, а згодом національно-політичної доктрини.

Саме прагматизм кошового отамана став ключовою рисою його стилю політичного управління в край важкі часи. Тільки-но ставши кошовим отаманом, він розпочав низку заходів, котрі були спрямовані на розвиток господарської діяльності Січі. Цей курс досить чітко описав дослідник В. Грибовський, який, аналізуючи особливості політичної діяльності отамана зауважив, що “він як і решта історичних постатей українського XVIII століття демонструють складне поєднання прагматичності, дріб'язкової меркантильності і високої релігійності, щедрого меценатства в побудові храмів та оздобленні церков і переповнену ганебним брудом боротьбу за старшинські посади, прибутки та привілеї. Синтезом такого поєднання стала невимовна втома від життя в недосконалому світі, з його нескінченними бідуваннями, невинуватими надіями і повсюдною кривдою” (Грибовський, 2006 :162). Тобто, в отамана склалося чітке уявлення, що відбувається на Січі, а тому він намагався шляхом певних заходів, які, на нашу думку, позитивно сприяли розвитку суспільних відносин серед козацтва на певний час призупинити процеси подальшої експансії російської влади щодо краю. Дані заходи потребували своєрідних засобів, зокрема діалогу з російськими урядниками та налагодження дружніх відносин; поваги серед козацтва й все ж прихованих контактів з іноземними державами.

Саме така троїста політика в умовах тотального занепаду була найбільш прийнятною. Навіть коли російські війська отримали наказ зруйнувати Січ після завершення російсько-турецької війни 1774-1775рр., отаман намагався звести нанівець втрати козаків і прийняти позицію нейтралітету. Український історик Д.Дорошенко так це описав: “Запорожці давно вже, ще перед війною, передчували, що над їх головами збираються темні хмари. З огляду на це, запорозька старшина під проводом талановитого кошового Петра Калнишевського вела ультра-пльояльну політику супроти російського уряду. Вона в усьому йшла йому назустріч, старалася уникати всяких непорозумінь”. (Дорошенко, 1992: 463).

Діаспорний історик О. Субтельний докоряв досліднику, мотивуючи тим, що “Калнишевського й старшину, не дивлячись на їхній проросійський курс, було заарештовано й вислано до Соловків” (Субтельний, 1992:224).

Двоїстість отамана, постійне балансування між обов'язком і сумлінням простежуються у романі Р. Іваничука “Журавлиний крик”: “Калнишевський обвів неспокійним поглядом передні ряди і зрозумів: як не потопче він зараз, отут перед народом, Катеринино листа, то козацтво потопче свою віру в нього. А може, і його самого [...] Гербовий папір тремтів на вітрі в писаревій руці; одна лише мить – і з нього клоччя [...] Будь слухняний, будь слухняний, заслужиш ласки в матінки-цариці, - сіпався шнур, що тягнувся з Петербурга від руки камергера, й пригашував спалахи отаманової рішучості [...] “Будь рішучий, батьку!” – наказував Тринитка. Чув отаман його прохання, його клич і наказ, знав, що це говорить до нього суддя його вчинків і совісті, і враз злякався Панаса знову, як тоді – під Москвою, і захотілося позбутися його, щоб не зазірав у сумління, з яким отаман пішов на порахунки задля життя тих же Триниток” (Іваничук, 2001:112)

Навіть коли отаман вже відбував своє покарання в Соловецькому монастирі, він намагався демонструвати, що не є ворогом російського самодержавства і просив царицю, а згодом царя, стати ченцем, про що знаходимо у творі М.Лазорського наступне: “Йому дозволили написати просьбу до Петербургу й до архангельського архимандрита. Довго ждав він відповіді, але так і не діждався [...] При Павлі I пора б було царатові схаменутися. Ні ... не схаменулися. Не пустили з в'язниці, бо страшно було випустити запорізького орла і з підбитим крилом [...] Зрештою, уже при Олександрові I, року 1801-го в Україні подуло весною. Начальство широко відчинило соловецьку браму. Випустило великого українського страстотерпця й патріота” (Лазорський, 1973: 106-108).

Однак все ж повертаючись до аналізу постаті П.Калнишевського як людини-прагматика, потрібно наголосити на тому, що в період його отаманства відбувся еволюційний перехід Січі від політичної форми, яка мала лише військові функції, до багатовекторної етнополітичної діяльності, яка мала соціально-економічний ґрунт, ставлячи за кінцеву мету відродження колишньої Гетьманщини, зокрема, даним політичним діячем, який сприяв поступовому перетворенню козацького ареалу на центр соціально-економічної діяльності із створенням фермерських господарств, а козаків, у свою чергу, – трансформувати із вільних людей-воїнів у вільних людей-фермерів. Саме тому, на думку дослідника Ю. Фігурного, “П. Калнишевський цілеспрямовано здійснював освоєння українцями надчорноморських степів, перетворення їх з малозаселеної місцевості на добре залюднені терени, що, зрештою, призвело до суттєвого розширення українських етнічних територій, незважаючи на опір і протидію Росії. Усі ці дієві заходи кошового посприяли освоєнню і включенню Надчорномор'я до цілісного етнокультурного простору України. Етнокультурна діяльність кошового

отамана стала логічним продовженням його державотворчого чину. Незважаючи на імперські утиски, П. Калнишевський цілеспрямовано відстоював автономність запорозької церкви і захищав її особливий статус. Січковий очільник усіляко дбав про розвиток церкви, релігійності, благодійності, духовності й освіченості українців. На добровільні пожертви й за особистого піклування патріота-державника і благодійника збудовано понад 30 православних храмів, здійснювалося загальне управління запорозькими школами та пильно відстежувалося забезпечення освітніх закладів, вчителів та учнів усім необхідним" (Фігурний, 2016: 74).

З цього можемо констатувати, що П. Калнишевський у контексті політичної історії України залишився як постать самостійна, що має власну прагматичну та далекоглядну позицію. Саме вона допомогла йому, на нашу думку, закласти надовго фундамент національного відродження українського народу, трансформувати козацтво як стан. І хоча П. Калнишевський як політик зазнав поразки і став позиціонуватися як отаман-мученик, все ж завдяки йому український народ поступово вступав у нову модерну добу, на початку якої він зустрів утвердження власної літературної мови.

Висновки. Отже, проведений аналіз свідчить, що у художній літературі постать П. Калнишевського інтерпретується як людини-прагматика, яка діяла в контексті суспільно-політичних реалій, котрі були характерні для к. XVIII ст. Адже, він намагався лавірувати між російським імперським режимом, який ставив за мету знищення козацтва як стану, та козацькою старшиною, яка в його баченні виступала гарантом і тим ядром, котре б стало основою власного національного відродження. Із самого початку свого обрання кошовим отаманом П. Калнишевський був змушений йти на поступки російській владі, внаслідок антипатії до себе з боку імператриці. Саме ця обставина стала ключовою при виробленні ним ряду дій, які, на нашу думку, мали прагматичний характер і по суті стали основою формування його авторитету серед російської влади та козацтва. Його прагматичні та раціональні дії зумовили те, що він довгий час залишався на даній посаді. Розуміючи суть російської політики стосовно козацтва, отаман намагався шляхом прихованої протидії звести до мінімуму дані заходи. Зокрема, яскравим прикладом цього слугує його гнучка позиція у питаннях, пов'язаних з колонізацією краю росіянами. З одного боку, він не чинив опору, але з іншого, намагався всіма силами протистояти цьому. Тому й став постаттю неоднозначною, яка, з одного боку, була лояльною та відданою країні-метрополії, а з іншого, вела активну приховану боротьбу проти неї. Варто зауважити, що саме даний факт і свідчить про його прагматизм, адже розуміючи невідворотність знищення козацтва та його головного осередку – Запорізької Січі – даний політичний діяч намагався призупинити всіма заходами та діями руйнівний процес. Все ж, аналіз художніх творів показав, що в тогочасних умовах він був безсильний щось зробити, адже в той час

Росія вела активну гегемоністську політику по примноженню власних територій, й тому намагалася знищити всі осередки потенційної небезпеки в державі. Оскільки козацтво після Полтавської битви 1709р. розглядалося потенційним зрадником, було очевидним, що його участь вже вирішена. Саме тому, можемо констатувати, що П. Калнишевський більше позиціонується нами як людина-прагматик з утопічною ідею збереження козацької автономії, яка внаслідок нових суспільно-політичних обставин була приречена на поразку. З ліквідацією Запорізької Січі у 1775р. та арештом кошового отамана у 1776р. українське суспільство втратило на певний час власну національну еліту. Однак вона стала яскравим прикладом для молодого вигартуваної у ковадлі російського царизму еліти, котра на межі XVIII – XIXст. розпочала нову фазу національного відродження, яке оцінивши та узагальнивши причини поразок своїх попередників, увійшло у фазу творення власної національної культури та літературної української мови. Саме тому перспективним видається подальше дослідження постаті П.Калнишевського в концепті його причетності до національного відродження українського народу модерної доби.

Література

1. Грибовський В.В. Петро Калнишевський: у вимірі політики та повсякденності / В.В. Грибовський // *Козацька спадщина*. - 2006. - Вип. 3. - С. 146-165.
2. Грушевський, М. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями : підручник / М. Грушевський ; уклад. Й.Й. Брояк, В.Ф. Верстюк. – Донецьк : БАО, 2008. – 736 с.
3. Джеймс У. Воля к вере / У Джеймс; Сост. Л.В. Блинников, А.П. Поляков. - Москва: Республика, 1997. - 431 с.
4. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. Том II (від половини XVII століття) / Д.І. Дорошенко. Мюнхен: "Дніпрова хвиля"; Київ: Глобус, 1992. - 217 с.
5. Іваничук Р.І. Журавлиний крик: Роман / Р.І. Іваничук. – Харків : Світовид, 2001. - 384 с.
6. Кирюшенко В. В. Язык и знак в прагматизме/ В.В. Кирюшенко. - Санкт Петербург : Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. - 199 с.
7. Колісник Г.А. Полин чорний, мак гіркий : (козацькі дилемати) : роман / Г. А. Колісник; ред.: Н. Я. Дзюбенко. – Київ : Рад. письменник, 1988. – 263 с.
8. Кулиняк Д.І. Лицар Дикого Поля. Петро Калнишевський (іст.-докум. роман-есе) / Д.І. Кулиняк. - Київ: Літопис-XX, 2012. - 191 с.
9. Лазорський М. Світлотіні. / М. Лазорський. - Мельбурн: Об'єднання Українських Письменників "Слово". - 1973. - С.102-110.
10. Субтельний О. Україна: історія / О.Субтельний; Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. – Київ.: Либідь, 1991. – 512 с.
11. Фігурний Ю. Історичні витоки та паралелі російської агресії проти України й українців на прикладі політичної діяльності Петра Калнишевського. / Ю. Фігурний // *Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 2016 р.); Упор. П. Гай-Нижник. – Київ: МП Леся, 2016. – С.58-76.
12. Франк С.Л. Прагматизм как гносеологическое учение/ С.Л.Франк. - Санкт Петербург : Издательство университета, 1913. - С. 115-157.

References

1. Doroshenko, D. (1992) *Narys istorii ukrainy. Tom II (vid polovyny XVII stolittia)* [An Essay on the History of Ukraine. Volume II (from the Middle of the XVII Century)]. Munich: Dnirova Khvyliia. [in Ukrainian].
2. Dzheymys, U. (1997) *Volya k vere* [The Way to Faith]. Moskva: Respublika. [in Russian].
3. Fihurnyi, Yu. (2016) *Istorychni vytoky ta paraleli rosiiskoi ahresii proty Ukrainy y ukraintsiv na prykladi politychnoi diialnosti Petra Kalnyshevskoho*. [Historical origins and parallels of Russian aggression against Ukraine and Ukrainians on the example of Petro Kalnyshevsky's political activity], *Rosiiska okupatsiia i deokupatsiia Ukrainy: istoriia, suchasni zahrozy ta vyklyky sohodennia: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 2016 r.), 58-76.
4. Frank, S. (1913) *Pragmatizm kak gnoseologicheskoe uchenie* [Pragmatism as an epistemological doctrine]. Saint Petersburg: Izdatelstvo universiteta. [in Russian].
5. Hrushevskiy, M. (2008) *Iliustrovana istoriia Ukrainy* [Illustrated history of Ukraine]. Donetsk: BAO. [in Ukrainian].
6. Hrybovskiy, V. (2006) *Petro Kalnyshevskiy: u vymiri polityky ta povsiakdennosti* [Peter Kalnyshevsky: in terms of politics and everyday life], *Kozatska spadshchyna*, Nr.3, 146-165 [in Ukrainian].
7. Ivanychuk, R. (2001) *Zhuravlyni kryk: Roman* [Cranberry Cry: Roman]. Kharkiv: Svitovyd. [in Ukrainian].
8. Kiryuschenko, V. (2008) *Yazyk i znak v pragmatizme* [Language and sign in pragmatism]. Saint Petersburg: Izdatelstvo Evropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge. [in Russian].
9. Kolisnyk, H. (1988) *Polyn chornyi, mak hirkyi : (kozatski dilematy) : roman*. [Black linen, poppy bitter: (Cossack dilemmas): novel]. Kyiv: Rad. Pysmennyk. [in Ukrainian].
10. Kulyniak, D. (2012) *Lytsar Dykoho Polia. Petro Kalnyshevskiy* [Knight of the Wild Field. Peter Kalnyshevsky (historical documentary essay novel)]. Kyiv: Litopys-XX. [in Ukrainian].
11. Lazorskyi, M. (1973) *Svitlotini*. [Light colors]. Melbourne: Obiednannia Ukrainskykh Pysmennykiv "Slovo".
12. Subtelny, O. (1993) *Ukraina: Istoriiia*. [Ukraine: History]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено поняття "прагматичної людини" у філософській та літературній науковій інтерпретації. Зокрема, встановлено, що прагматизм є категорією, котру дослідники відносять до одного з видів людського світогляду. Констатується, що дана риса у людини зумовлює пряме співставлення знання і правди до життя і дії; прагматичність зумовлює оформлення специфічних суджень про значущість ідей, суджень, гіпотез у відповідності до їх здатності задовольнити власні та суспільні потреби й інтереси у найбільш прийнятний і раціональний спосіб. Акцентовується увага на тому, що така людина все робить тільки з позиції доцільності й прагматичної вигоди, задля недопущення бездумних власних дій. Відзначено, що дана риса людської природи широко відображається у художній літературі. Однак, якщо у науково-філософській інтерпретації означене поняття виступає як певна синтеза, яка є сууго теоретичною, то літературна інтерпретація, якщо вона базується на чітких історичних фактах та подіях, формує більш значуще та чітке описове трактування тієї чи іншої історичної постаті. А надто, якщо це стосується постаті особи, котра вплинула на суспільно-

політичні процеси українського народу, який не мав власної держави до к. ХХ ст. Однак у науковому доробку констатується, що відсутність своєї державності не вплинула на формування власної національної еліти, яку у ХVІІІ ст. репрезентувала козацька старшина, яка вбачала за необхідність створення власної держави. Останній кошовий отаман Запорізької Січі – П. Калнишевський – став своєрідним символом боротьби українського народу за творення власної держави. Саме тому, метою наукового доробку став аналіз образу П.Калнишевського з позиції людини-прагматика у художній літературі. Тобто особистості, яка намагалася бути критично мислячою та незаангажованою стосовно тих суспільно-політичних реалій, котрі були характерні для українських земель у кінці ХVІІІ ст. Акцентується увага на тому, що дослідження постаті та поведінкових рис останнього кошового отамана є екстра актуальною темою, котра потребує подальшого дослідження. Встановлено, що образ П. Калнишевського в художній літературі трактується письменниками майже однотайно. Тобто кошовий отаман виступає прагматичною людиною, котра розуміла безвихідність ситуації, яка склалася на той час. У статті досліджено та аргументовано розкрито постать П.Калнишевського за допомогою аналізу текстів авторів, які присвятили цьому свій доробок, зокрема як людини-патріота, яка намагалася за будь-якої ціни врятувати козацтво як стан. Встановлено, що дана риса якраз і виступає наріжно у формуванні ідеалу ватажка як людини-прагматика у контексті історії України.

Ключові слова: прагматизм, дії, обставини, наслідки, оцінка, інтерпретація.